

بررسی اعیاد در ادیان هندو و بودا و اسلام

محمد عالیوند*

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۲/۵

تاریخ پذیرش: ۹۷/۴/۶

چکیده

هدف مقاله حاضر آن است تا نشان دهد، در بررسی تطبیقی، اهداف، اصول و روش‌های برگزاری جشن و شادی از نظر ادیان شرقی و اسلام چگونه است. روش تحقیق مورد استفاده کیفی بوده و برای پاسخگویی به پرسش تحقیق، متون، مقالات و یا کتبی که به نحوی با اندیشه‌های این ادیان مربوط بود، مطالعه شد؛ این مقاله در واقع در برگزیده نگاه دین به ویژه دین مبین اسلام به مقوله جشن و عید و در نتیجه آن شادی و نشاط افراد یک جامعه است، دین اسلام نه تنها نشاط را نفی نکرده است بلکه با تأکید بر استفاده از نشاط سالم و در چارچوب مشخص آن را باعث پیشرفت در زمینه‌های معنوی و مادی می‌داند. در نهایت از نظر اسلام، شادی یکی از نیازهای اساسی انسان و لازمه زندگی است، اساساً خلقت هستی و از جمله انسان به گونه‌ای است که خود به خود شادی‌هایی برای آدمی فراهم می‌آورد، ادیان شرقی از جمله هندوئیسم و بودائیسم نیز ادیانی هستند که دارای اعیاد و جشن‌های گوناگون و متنوعی هستند، که علاوه بر تفاوت‌هایی که در زمان و نحوه و اصول برپایی اعیاد و جشن‌ها با دین اسلام دارند.

کلیدواژگان: جشن، لذت و شادی، نشاط سالم، قرب الهی، ادیان شرقی.

* دانشجوی مقطع دکتری رشته تصوف و عرفان اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.

مقدمه

اعیاد و جشن‌های بزرگ ملی و دینی همواره از آیین‌های مهم در هر دین محسوب می‌شود و هر یک از ادیان الهی بنا بر اعتقاد و باورهایی که دارند جشن‌های خاصی را در مواقع مختلف بر پا می‌کنند؛ تعدد و تنوع قومی، دینی و مذهبی در پاره‌ای مناطق جهان اسلام ویژگی خاصی به برخی از این اعیاد و جشن‌ها بخشیده است، به گونه‌ای که از لحاظ اجتماعی نوعی هم‌زیستی مسالمت‌آمیز بین پیروان ادیان و مذاهب مختلف ایجاد کرده و این مراسم مظهر احترام متقابل، مشارکت، مدارا و تحمل، گردیده است. از آنجا که شناخت ادیان و مذاهب بدون درک و فهم عقاید و آداب و رسوم مذهبی آن دشوار است و ادیان تأثیر زیادی بر زندگی اجتماعی روزمره افراد گذاشته است، دانستن اینکه اعیاد و جشن‌ها در بررسی تطبیقی در اسلام و ادیان شرقی به چه صورت است، زمینه و بستر مناسبی جهت پژوهش درباره این بررسی تطبیقی فراهم می‌آورد که این مقاله در صدد بررسی آن است.

پیشینه بحث

- ۱- پایان نامه کارشناسی ارشد «نقد و بررسی آداب و رسوم هزاره‌ها از دیدگاه اسلام»، از ابراهیم حکمتی
- ۲- پایان نامه کارشناسی ارشد «جشن‌ها و آیین‌های ایران باستان و بقایای آن بعد از اسلام» از رضوان رمضان

تعریف دین

واژه انگلیسی «Religion» از واژه لاتین «Religio» که به معنی ایمان نیک، شعایر و معانی مانند آن است، گرفته شده و چنانکه در فرهنگ لغت فلسفه دین آمده است: واژه «Religio» از ریشه یونانی «Religale» که به معنی محکم بستن است اخذ شده است این واژه نوعاً به نهادی اشاره دارد که پیروانی دارد که به طور منظم برای عبادت گرد هم می‌آیند و مجموعه‌ای از آموزه‌هایی را می‌پذیرند که نوعاً وابستگی فردی را به چیزی که ماهیت غایی واقعیت است ایجاد می‌کند (حسینی شاهرودی، ۱۳۸۳: ۱۳۵). معنی لغوی

آن در فارسی انقیاد، خضوع، پیروی، اطاعت، تسلیم است (جوادی آملی، ۱۳۷۳: ۹۳) اما معنای اصطلاحی دین مجموعه‌ای از باورها، اعتقادات، احساسات فردی و جمعی حول محور امر قدسی است (همان: ۹۵).

تعریف عید

فعل عاد- یعود از واژه «عید» مشتق است و برای عید معانی مختلفی گفته‌اند: از جمله «خوی گرفته»، «روزفراهم آمدن قوم» و «هر روز که در آن، انجمن یا تذکار فضیلت‌مند یا حادثه بزرگی باشد. گویند از آن رو به این نام خوانده شده است که هر سال شادی نوینی باز آرد (لغتنامه دهخدا: ذیل واژه عید) و برخی بر آن هستند که اصل واژه «عید» از «عادت» است. زیرا آنان (قوم) و فامیل و خانواده‌ها بر گرد آمدن دور هم در آن روز عادت کرده‌اند (ابن منظور، بی تا: ۳۱۹/۳).

در لغتنامه «تاج العروس» درباره عید آمده است: «عید در نزد عرب، زمانی است که در آن شادی‌ها و یا اندوه‌ها، بازمی‌گردد و تکرار می‌شود» (همان: ۴۳/۸) و در «فرهنگ معین» در این باره آمده است: عید، روز مبارکی است که در آن مردم جشن می‌گیرند و شادی می‌کنند و در این روز به همدیگر عیدی می‌دهند از قبیل هدیه، پول، خلعت (فرهنگ معین: واژه عید و عیدی).

بررسی جایگاه اعیاد و جشن‌ها در دین اسلام

تعریف دین اسلام

اسلام در زبان عربی از ریشه س-ل-م است. معنی لغوی این ریشه سالم شدن و از آفات رهایی یافتن است (ابن منظور، بی تا: مدخل سلم). «سلام»، مشتق شده از همین ریشه است (انیس ابراهیم، ۱۹۹۸: مدخل = سَلِمَ). با توجه به معنی اسلام، «مسلم» (در فارسی: مسلمان) یعنی کسی که خدا را خالصانه و بی‌ریا می‌پرستد و اختیار خود را تسلیم امر و نهی او می‌کند. اسلام و تسلیم در لغت به یک معنا آمده است که همان تسلیم و رام شدن باشد (معلوف، ۱۹۲۷: ۳۲۳). حضرت علی (علیه السلام) درباره اسلام فرموده است: «اسلام همان تسلیم است و تسلیم به معنی یقین و یقین به معنی تصدیق

و تصدیق همان اقرار است و اقرار به معنی عمل است» (قمی، ۱۳۷۳: ۱/۶۴۳). در معنای اصطلاحی اسلام آمده است: اسلام، دینی یکتاپرستانه، چنانچه در قرآن کریم می‌خوانیم:

﴿قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ (الرعد/۱۶)
 ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَا مِنِّي إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ (ص / ۶۵)

و از دین‌های ابراهیمی:

﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمُ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾ (حج / ۷۸)

است. به پیروان اسلام «مسلمان» می‌گویند. مسلمانان بر این باورند که خداوند، قرآن را به محمد از طریق فرشته ای به نام جبرئیل فرو فرستاده است. به باور مسلمانان خدا بر بسیاری از پیامبران، وحی فرستاده و محمد آخرین آنان است. مسلمانان محمد را اعاده کننده ایمان توحیدی خالص / ابراهیم، موسی، عیسی و دیگر پیامبران می‌دانند و معتقدند که اسلام کامل‌ترین و آخرین آیین الهی است (صدوق، ۱۴۱۳: ۴/۴۳۴).

اعیاد از دیدگاه اسلام

عید از ماده ع-و-د گرفته شده، به معنی «بازگشت» است. به گفته راغب اصفهانی: «بازگشت به وضعیتی مطلوب گذشته است. به روزهای سرور و شادی نیز گفته می‌شود» (راغب اصفهانی، ۱۳۸۵: ۳۶۴).

میبدی می‌گوید: «سَمِيَ الْعِيدُ عِيدًا لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَعُودُ بِالرَّحْمَةِ إِلَى الْعَبْدِ، وَالْعَبْدُ يَعُودُ بِالطَّاعَةِ إِلَى الرَّبِّ» (میبدی، ۱۳۷۶: ۲۷۳-۲۷۴): «عید (بازگشت) بدین سبب عید نامیده شد که: خداوند متعال با رحمت خود به سوی بنده اش بر می‌گردد و بنده با فرمانبری به سوی پروردگارش باز می‌گردد.»

علامه طباطبایی در این زمینه می‌فرماید: «خصوصیت عید این است که زمینه وحدت کلمه و تجدید حیات اجتماعی را فراهم ساخته، نشاط و سرزندگی می‌آفریند و هر بار که فرا می‌رسد، عظمت دین را تجدید می‌کند» (طباطبایی، ۱۳۸۳: ۶/۲۵۲). بدین سبب در اسلام روزهایی عید نامیده شده که همه این خصوصیت‌ها را در بر دارد و در هر یک از

آن‌ها به گونه‌ای بازگشت انسان به فطرت توحیدی‌اش مطرح است. در طول سال، روزهایی وجود دارند که مردم در آن با برگزاری مراسم جشن و سرور، به شادی و لذت می‌پردازند. در کشورهای اسلامی، این جشن‌ها در ایام ولادت امامان معصوم (علیهم السلام) رونق بیش‌تری می‌یابد.

مهم‌ترین اعیاد اسلامی عبارت‌اند از اوّل شوّال: عید فطر؛ دهم ذی حجّه: عید قربان؛ هجدهم ذی حجّه: عید غدیر؛ جمعه: عید محمّد صلی الله علیه و آله.

چه روزی در اسلام عید است؟

در این بخش بیان‌های مختلفی آمده است، گاه برخی ایام خاص را به عنوان عید یاد نموده از جمله در روایتی می‌خوانیم: «عیدها چهار تا است، فطر و قربان و غدیر و روز جمعه» (مجلسی، بی تا: ۲۷۶/۸۶ و ۳۵۱/۹۸).

علی (علیه السلام) فرمود: «و هر روز که خدا نافرمانی نشود عید است» (نهج البلاغه: حکمت ۴۲۸) چراکه روح آلوده نشده و در نتیجه شادابی و طراوت ریشه دار است. نه تصنعی و ظاهری که متأسفانه امروزه رسم بر این شده که برخی با درون آلوده و روح فاسد شده، با تبسم و لبخند ظاهری می‌خواهند اظهار شادی و نشاط نمایند. در روایت پیش گفته از امام زین العابدین (علیه السلام) خواندیم که فرمود: «مبادا کاری کنید که چهره ظاهری شما زیبا و عمل شما زشت باشد» (نوری، بی تا: ۱۵۵). از این روایت می‌توان استفاده کرد که انسان می‌تواند به گونه‌ای عمل نماید که هر روزش عید باشد، و گاه همین معنی با صراحت در کلام معصومان (علیهم السلام) آمده، چنانکه علی (علیه السلام) فرمود: «امروز برای ما عید است و فردا برای ما عید است و هر روزی که خدا را در آن روز معصیت نکنیم آن روز برای ما عید است» (همان: ۱۵۴).

برخی وظائف روز عید در اسلام

گذشته از طهارت و زینت ظاهری و شرکت در نماز عید و دادن زکات فطره در عید فطر، و یا انجام قربانی در عید قربان به اموری توصیه شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

یک: شادی و خوشحالی: چون روز عید روز گرفتن پاداش و جایزه است جا دارد انسان خوشحال و بانشاط باشد، لذا در روایت آمده وقتی روز عید فرا می‌رسد منادی ندا می‌دهد «ای مؤمنان به سوی جایزه‌هایتان بشتابید» (همان: ۱۵۴). در روایت دیگر می‌خوانیم که «به سوی پروردگار بخشنده بشتابید که (پاداش) زیاد عطا می‌کند و (گناهان) بزرگ را می‌بخشد» (همان: ۱۵۱) این پاداش هم در عید قربان است و هم عید فطر.

دو: تکبیر و تهلیل گفتن: در اجتماعات، و نماز جماعت صدای تکبیر و تهلیل به گوش برسد، لذا پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: «عیدهای خود را با تکبیر زینت دهید» (متقی، ۱۳۸۳: حدیث ۲۴۰۹۴ و ۲۴۰۹۵). در جای دیگر فرمود: «دو عید (فطر و قربان) را با تهلیل (لا اله الا الله)، تکبیر (الله اکبر)، تحمید (الحمد لله) و تقدیس (سبحان الله) زینت دهید» (مجلسی، بی تا: ۱۱۸/۹۱) و خود حضرت همینگونه عمل می‌کرد و در روز عید قربان و فطر در حالی از منزل خارج می‌شد که صدایش را به تکبیر بلند می‌کرد.

سه: تقسیم کردن شادی‌ها: در این روز به نشاط و شادی خود بسنده نکنیم. سعی کنیم شادی‌هایمان را بین دیگران تقسیم کنیم، امامان معصوم (علیهم السلام)، تلاش داشتند سرور و شادی روز عید را به شکل‌های مختلف به دیگران انتقال دهند مثلاً در شب و روز عید برده‌ها را آزاد می‌کردند (همان: ۱۸۸/۹۸) و ما می‌توانیم با کمک به دیگران رفع گرفتاری‌های آنان و... دل شکسته‌ای را شاد کنیم و غم‌دیده‌ای را بانشاط.

چهار: بازدید و زیارت: همانگونه که در تمام اعیاد متداول است که مسلمانان دید و بازدید دارند و صله ارحام انجام می‌دهند، توصیه شده است، در عید قربان نیز این سنت حسنه مراعات شود، و همینطور به زیارت امامان معصوم (علیهم السلام) رفتن مخصوصاً زیارت امام حسین (علیه السلام) زیاد سفارش شده است (همان: ۱۰۱/۱۰۰).

اعیاد در دین هندوئیسم

تعریف هندوئیسم

آیین هندو از جمله ادیان ابتدایی است که «دین» نامیدن آن تنها با تعریفی که دین را «اعتقاد به امری قدسی» می‌داند (توفیقی، ۱۳۷۹: ۱۲) امکانپذیر است، و آلا در مقایسه

با ادیان ابراهیمی باید آن را مجموعه‌ای از افسانه‌ها، اساطیر و برخی توصیه‌های اخلاقی و عرفانی، نامید. این دین متعلق به ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح می‌باشد. قدیمی‌ترین دین مستقل زنده دنیاست. یکی از پرطرفدارترین ادیان جهان محسوب می‌شود. در سرشماری سال ۱۹۵۱ میلادی (۱۳۳۰ شمسی) پیروان آن در هند ۳۰۳/۲۰۰/۰۰۰ نفر ذکر شده‌اند که با اضافه شدن باید اکنون بیش از ۳۲۵ میلیون نفر باشند. عمدتاً این دین در سرزمین هند محصور بوده است (هیوم، ۱۳۶۹: ۵۷).

نکته مهم دیگر در مورد هندوئیسم و حتی سیستم قرون وسطایی کاست نوع نگرش سیاسی رهبران بزرگ هند به این آیین مذهبی است. این نگرش برای آیین مذکور نوعی ارزش ملی و هویت تاریخی قائل است که به برکت آن یکپارچگی و تمامیت ارضی کشور محفوظ می‌ماند. در تحلیل مذکور تعصب مذهبی هندوئیسم که در برابر هر حرکت مثبت و منفی همچنان ساختار طبقاتی خود را حفظ کرده است، به نحوی مورد تمجید نهر و قرار گرفته است. سر جورج بیردودو در جایی گفته است: «تا وقتی که هندوها سیستم کاست را حفظ کنند هند همچنان هند خواهد بود، اما روزی که از این سیستم جدا شوند دیگر هند وجود نخواهد داشت و این شبه جزیره انحطاط خواهد یافت. درهم شکستن یک نظام اجتماعی عظیم که روزگاری دراز دوام یافته ممکن است به آشفتگی کامل زندگی اجتماعی منتهی شود» (جمشیدی بروجردی، ۱۳۷۹: ۱۱).

هندو سومین مرحله آیین ودایی است که حدود قرن اول میلادی ظهور کرد. هندوها علاوه بر خدایان بسیار عدیده‌ای که در بتخانه‌ها، کارخانه‌ها، مغازه‌ها و رهگذرها و خانه‌های خود مورد ستایش قرار می‌دهند، به سه خدا بیش از همه احترام می‌گذارند. خدایان بزرگ هندوها عبارت‌اند از «برهما» یا خدای آفریننده؛ «شیوا» یا خدای مرگ و نابودی؛ و «ویشنو» یا خدای حافظ و سازنده (همان: ۱۲).

دین هندو دارای یک سلسله عقاید فوق العاده گوناگون و اعمال مختلف و متضادی است که از آن جمله عقیده به وحدت وجود، تعدد الهه، و نیز الحاد و ثنویت و کثرت و امثال آن را می‌توان نام برد. یک فرد هندو می‌تواند در اعمال و اخلاق دینی خود هم متعصب باشد و هم سهل انگار. هم ممکن است مرتب به معبد برود و خدایان را ستایش کند و هم شاید در تمام عمر پا به معبدی نگذارد و در عین حال هندو هم باشد. تنها

چیزی که بر او واجب است مراعات قواعد نظام طبقاتی یا کاست است. لازم به ذکر است که آئین هندو هیچ گاه تحت قاعده و شریعت یک بانی و یک شارع نبوده است بدین جهت همیشه طریق تسامح و تساهل را پیش گرفته و حتی از مبادی ادیان دیگر هم اقتباس کرده است تا به صورت یک دین قطعیت یافته و شکل گرفته است (آریا، ۱۳۷۹: ۴۷-۵۴).

اعیاد و جشن‌های هندوها

هند سرزمین هزار ادیان و دموکراتیک‌ترین کشور جهان، یکی از دیدنی‌ترین مناطق این کره خاکی است، که عموماً آن را کشور هفتاد و دو ملت می‌خوانند. تعدد ادیان و مذاهب اقوام و فرهنگ‌ها، این کشور را در جهان بی نظیر کرده است (ارکان، ۱۳۸۲: ۲۴). آداب و رسوم رایج هند که در مذهبی‌ترین عقاید، رسوخ پیدا کرده و در بسیاری از جشنواره‌ها با موسیقی، و تشریفات همراه است، در تمام جوامع، مشترک می‌باشد. هر یک از این نوع جوامع دارای زیارتگاه‌ها، قهرمانان، افسانه‌ها و حتی ویژگی‌های آشپزی خاص خود هستند که با تنوع بی نظیری، درهم آمیخته‌اند. پررنگ و آب‌ترین جنبه‌های آداب هندویی چرخه سالانه جشن‌هاست، در حقیقت دین هندویی را دین روزه‌داری و عید و جشن نامیده‌اند. در این دین جشن‌ها نیز مانند زیارات از نظر شمول و گستردگی سه نوع هستند: محلی، منطقه‌ای و مربوط به کل هند؛ که طبقه‌ها و فرقه‌های خاص جشن‌های خاص به خود را دارند که شمار این جشن‌ها بالغ بر هزار تا است که توصیف آن‌ها در این پژوهش نمی‌گنجد و ما فقط به ذکر نام برخی از آن‌ها می‌پردازیم، مهم‌ترین این جشن‌های ملی - مذهبی عبارت‌اند از:

- دیوالی (Diwali): جشن سال نو در شمال و غرب هند، جشن روشنایی یا دیوالی یکی از مهم‌ترین جشن‌های هندوهاست که بر اساس تقویم میلادی، در ماه اکتبر و نوامبر (آبان ماه) برگزار می‌شود. دیوالی جشن روشنایی‌ها است که مردم در خانه‌ها و نیز در کوی و برزن با روشن کردن شمع، چراغ‌های بی‌شمار و همچنین با انداختن ترقه‌ها از غروب آفتاب تا پاسی از شب، این روز را جشن می‌گیرند. خدایگان و شخصیت‌های اسطوره‌ای گوناگونی در این جشن حضور دارند که مهم‌ترین آن‌ها خدای «راما» است.

اعتقاد بر این است که رامایا پس از تبعید چهارده ساله‌ای به شهر خود آیودیا برمی‌گردد و مردم برای خوشآمدگویی او شهر را آذین و شمع‌های فراوانی روشن می‌کنند و دیوالی به نوعی بازآفرینی این اتفاق است.

- عید هولی (Holi): جشن رنگ که مردم پودرهای رنگی و آب‌های رنگی به یکدیگر می‌پاشند، جشن بهاره، هولی و یا جشن رنگ‌ها یکی از زیباترین و پرشورترین جشن‌های باستانی هند است که همه ساله در اواخر فوریه و اوایل ماه مارس (اسفند ماه) روز بعد از کامل شدن ماه برگزار می‌شود و نشان دهنده زنده شدن دوباره طبیعت و فرا رسیدن فصل بهار است. پاشیدن پودرهای رنگی، سطل‌ها و بادکنک‌های پر از آب رنگی قابل شست و شو بر روی یکدیگر از نشانه‌های این جشن سنتی در هند است و در این روز لباس‌ها و صورت همه رنگی است. این مراسم رنگ پاشی نشانه شادی مردم هند به ادامه زندگی و در واقع خرسندی از پیروزی نیکی‌ها بر بدی‌هاست.

- ویشو (Vishu): جشن سال نو در ایالت کرالا در جنوب، جشن سال نو در هندوستان حال و هوای خاص خود را دارد، جشنی پر از رنگ و شادی، جشنی که مراسم خاص خود را دارد، تمامی مردم لباس‌های نو و جدید خود را بر تن می‌کنند، به دیدن یکدیگر می‌روند و خلاصه سال نو را با شور و شوق خاصی شروع می‌کنند.

- دورگا پوجا (Durgapuja): جشن پیروزی رام بر دیو پلید راونا که شرح آن، در راماینه آمده است.

- جانمشتامی (Janmashtami): جشن تولد کریشنه

- گانش چاتورتهی (Ganesh chatuthi): جشن ستایش گانشا

- ماها شیوراتری (MahaShivratri): جشن ستایش شیوا

اولین ماه قمری از سال مذهبی هندو، کیت شامل جشن‌های نوروزی زیر می‌باشد:

عیده نوه راتری (Navaratri)، شب‌های نه‌گانه‌ای که به خدایانو اختصاص دارد.

عید رامه ناومی (Rama navami)، سالروز تولد رامه.

جشن هنومن جینتی (Hanaman jayanti)، سالروز تولد هنومن.

سالروز دو تا از اوتاره‌های ویشنو (از خدایان هندی) برنامه‌های پرشورانه (parasu

rama) و نرسینهه (Navasimha) که در بسک (Besak) جشن بزرگی بر پا می‌کنند.

جشن جت (Jet)، شامل روزه‌داری سه روز پر اهمیت که زن‌ها برای خوشبختی در ازدواج آن را برپا می‌کنند.

جشن آغاز ماه کاتورماسه (Katumasa) یا چهار ماهه روزه‌داری و ریاضت. ماه پهلگونه نیز دو جشن مهم دارد یکی مهاشیوه راتری (Mhasivaratr) که جشن شب بزرگ شیوه است و دیگری هلی (Holi) جشن بهاره پرشوری. با وجود این عیدها در سرتاسر هند تنوع منطقه‌ای قابل ملاحظه‌ای در نحوه مراسم اعیاد به چشم می‌خورد که این اعیاد سبب شور و نشاط زندگی هندویی است و ارزش‌های دین را هر ساله تازه کرده و مایه سرور و شادمانی است (ویتمن، ۱۳۸۲: ۸۲-۸۴).

در شمال، نبرد رام بر علیه راونه (Ravana) (مربوط به حماسه اسطوره‌ای رامایانه) را در طول دوره نوه راتری در رام لیداها (Ramlila) (نمایش نبرد رام) بازآفرینی می‌کنند به طوری که با پایان هر دو مراسم دورنگا- پوجا جشن پیروزی رام را در یک روز معین، روز دَسَه‌ره، که یک عید اصلی است جشن می‌گیرند (ویتمن، ۱۳۸۲: ۸۵).

بودائیسیم

تعریف بودائیسیم

بودیسم، آیین منسوب به بوداست. بودا (Buddha) از جهت لغت شناختی، از زبان سانسکریت و پالی، به معنای «روشن شده»، ریشه گرفته است. در زمینه ادیان هندی، این واژه برای کسی به کار می‌رود که به بصیرت رسیده و مطالبی برای او با شعله‌ای که در درون اوست، آشکار شده است. البته گفتنی است که بودا یک لقب است، نه اسم خاص؛ بنابراین، به هر کسی که به این مرحله، یعنی مرحله روشن‌شدگی رسیده باشد، قابل اطلاق است. اکنون با توجه به این نکته، بودا، بنیانگذار بودیسم، در کودکی، «سیدارته» (Siddhārta) (کسی که به هدف نهایی‌اش رسیده) و «گوتمه» (Gautama) (از اسامی پاکبازان کهن ودایی) نام داشت. بعد در سنین ۳۵ تا ۴۰ سالگی به «گوتمه شاکيامونی» (مرتاض قبیله شاکیا) نام گرفت و سرانجام، به او لقب «بودا» دادند و وی را با این عنوان خواندند (بوش، ۱۳۸۶: ۴۲۵).

واژه بودا به معنای عام کلمه عنوانی است که در آیین بودا بر هر شخصی که مظهر پارسایی و خردمندی است اطلاق می‌شود و به معنی خاص لقب «سیدارحا گوئوتاما» حکیم و پارسای هندی است. او حدود سال ۴۸۳ پیش از میلاد مسیح به دنیا آمد و حدود سال ۵۶۳ پیش از میلاد در هشتاد سالگی درگذشت. او شاهزاده‌ای بود که پدرش «سودودانا» و مادرش ملکه «ماهامایا» نام داشت (ساداتیسا، ۱۳۸۲: ۷-۴۰).

آیینی که خود بودا آورده است (آیین کهن بودا)، و فرقه هینه‌یانه (Hīnayāna) (چرخ کوچک) و یا تراوادا (Theravāda) بودیسم مدعی استمرار آن است و خود را ارتدکسی آن به شمار می‌آورد، سه رکن مهم و اساسی دارد که عبارت‌اند از:

۱. دُوکِه (Dukka) (زبان پالی)؛ یعنی فرضیه رنج جهانی؛

۲. انیکِه (Anicca) یعنی ناپایداری اشیا؛

۳. آناتا (Anatta) یعنی عدم جوهر ثابت (شایگان، ۱۳۷۵: ۱۴۵).

اعیاد و جشن‌های بودائیان

بودائیان نیز اعیاد و جشن‌های خاص خود را دارند که از جمله می‌توان به مراسم و تشریفات خاص پوجا (puj) اشاره کرد که نیایش و اخلاصی است که برای مناسبت‌های ویژه وجود دارد، از آن جمله مراسم وساک (Wesak) است که در چهاردهمین روز (روز ماه کامل) از ماه مه هنگامی که تولد بودا است تا حصول به مرحله تنویر و سرانجام به مرگ وی (ورود به مقام پاری نیروانه) منتهی می‌شود را جشن می‌گیرند. افراد شرکت کننده در این مراسم در اطراف صومعه‌ها و معابد چراغانی شده به حرکت درمی‌آیند؛ برنامه‌های مخصوص سخنرانی در مورد زندگانی بودا و دهرمه ترتیب داده می‌شود و همه جا پر از گل و شمع و بجور معطر می‌شود.

فصل بارانی که در اواخر بهار شروع می‌شود زمان استراحت و گوشه نشینی راهبه‌ها است، اولین باران را با مراسمی که در آن هر کس سعی می‌کند مقداری آب به دیگری بپاشد جشن می‌گیرند؛ این امر قطعاً نشانه‌ای از مراسم و آداب محلی قبل از بودا است که برای عرض خیر مقدم به فصل باران انجام می‌شود و مجسمه‌های موجود در معابد را

شست‌وشو می‌دهند و جشن‌های مخصوصی ترتیب می‌دهند و جمعیت زیادی برای حرکت جمعی در خیابان‌ها جذب می‌شوند (ویر، ۱۳۷۸: ۳۴۳).

تفاوت فلسفه اعیاد اسلامی با فلسفه جشن در ادیان شرقی

از نظر اسلام اگر عید فطرت و خودسازی نباشد، عیدهای دیگر تکمیل نخواهد شد. اگر چنین عیدی در زندگی انسان تحقق یابد همه روز، روز عید است؛ چنان‌که امیر مؤمنان علی(ع) فرمود: «انما هو عید لمن قبل الله صیامه و شکر قیامه، و کل یوم لا یعیى الله فیه فهو عید»: «امروز تنها عید کسانی است که روزه آن‌ها در پیشگاه خدا پذیرفته شود، و عبادت‌های شبانه آن‌ها مورد پذیرش خداوند شده باشد، و هر روزی که گناه نکنی روز عید تو است». حضرت علی(ع) این سخن را از سرچشمه وحی گرفته بود، چراکه وقتی خطبه رسول خدا(ص) را در مسجد پیرامون فضایل ماه رمضان شنید، از آن حضرت پرسید: «بهترین کار در ماه رمضان چیست؟» پیامبر(ص) پاسخ داد: «الورع عن محارم الله عز و جل؛ ورع و پرهیزکاری از آنچه خداوند حرام نموده است می‌باشد؛ یعنی همان خودسازی و بازگشت به فطرت پاک توحیدی» (ابن بابویه، ۱۳۶۲: ۳۸۹).

و همین‌طور روز غدیر ارزشمندترین عید در میان اعیاد اسلامی است، عید قرار گرفتن برخی از ایام سال به دو جهت می‌تواند باشد: یا به جهت ارزشمندی ذاتی آن است و یا به جهت وقوع حوادث ارزشمندی است که در آن پاره از زمان واقع شده و رخ داده است. اما روز غدیر از هر دو جهت دارای ارزش و فضیلت است که در روایات اسلامی نیز به هر دو جهت اشاره گردیده است.

«عن أبی عبد الله علیه السلام قال: ... ویوم الغدیر أفضل الأعیاد، وهو ثامن عشر من ذی الحجة...» (همان: ۳۹۴).

امام صادق(ع) فرمود: «روز غدیر بافضیلت‌ترین اعیاد است که در روز ۱۸ ذی الحجه واقع گردیده است».

«قال رسول الله(ص): یوم غدیر خم أفضل أعیاد أمتی وهو الیوم الذی أمرنی الله تعالی ذکره فیه بنصب أخی علی بن ابی طالب علماً لأمتی، یهتدون به من بعدی وهو الیوم الذی اکمل الله فیه الدین وأتم علی امتی فیه النعمة ورضی لهم الاسلام دیناً» (ابن بابویه،

۱۳۷۰: ۱۲۵): «رسول خدا(ص) فرمود: روز غدیر خم برترین عیدهای امت من است و آن روزی است که خداوند بزرگ دستور داد؛ آن روز برادرم علی بن ابی طالب را به عنوان پرچمدار(و فرمانده) امتم منصوب کنم، تا بعد از من مردم توسط او هدایت شوند، و آن روزی است که خداوند در آن روز دین را تکمیل و نعمت را بر امت من تمام کرد و اسلام را به عنوان دین برای آنان پسندید».

اما فلسفه برگزاری جشن در دین هندو، همانطور که بیان گردید، فستیوال هولی یکی از بزرگ‌ترین جشن‌های سنتی هند است که همه ساله در آغاز فصل بهار بر اساس تقویم هندی برگزار می‌شود و نشان دهنده زنده شدن دوباره طبیعت و فرا رسیدن فصل بهار است که بر اساس تقویم هندی امسال یعنی سال ۲۰۱۱ جشن هولی در روز دوشنبه ۲۱ ماه مارچ(برابر با اول فروردین ۹۰) شروع شده بود. این مراسم رنگ پاشی نشانه شادی مردم هند به ادامه زندگی و در واقع خرسندی از پیروزی نیکی‌ها بر بدی‌هاست. پاشیدن پودرهای رنگی، سطل‌ها و بادکنک‌های پر از آب رنگی بر روی یکدیگر از نشانه‌های این جشن سنتی در هند است(جلالی نائینی، ۱۳۷۵: ۳۴).

این فستیوال به نام‌های جشن هولی، جشن رنگ و جشن بهاره نیز معروف است و یکی از قدیمی‌ترین فستیوال‌های هندی است که داستان‌ها و افسانه‌های مختلف و بسیار جالبی درباره ریشه آن مطرح شده است. در جشن هولی که ریشه در باورهای اساطیری هندوها دارد مردم هند از کوچک و بزرگ در آن شرکت و شهروندان غیر هندو نیز به نشانه ابراز دوستی در مراسم جشن رنگ شرکت می‌کنند. امروزه عده کمی از نسل جوان هند از فلسفه جشن هولی آگاهی دارند و تنها آن را بهانه‌ای برای برگزاری جشن و شادی می‌دانند. در ایام این جشن که به مدت دو روز برگزار می‌شود، سراسر هند تعطیل رسمی است(جلالی نائینی، ۱۳۷۵: ۳۶).

بنا بر برخی از روایات این جشن در ابتدا به خاطر حاصلخیزی زمین برگزار می‌شده است، از طرف دیگر این جشن به یمن عشق فناپذیر کریشنا و رادا هم بر پا می‌شده؛ علاوه بر پاشیدن رنگ و آب به همدیگر، جشن هولی شامل رقص و آواز نیز می‌باشد و آتش‌بازی‌های بزرگ در هر کوچه و خیابانی برگزار می‌شود با این باور که آتش فضا را از وجود روح‌های شیطانی پاک می‌کند و نشانی بر سوزاندن "هولیکا"ی شریر و

نابکار(دشمن کریشنا و رادا) بوده است و نام هولی برگرفته از این رسم است. پودرهای رنگی که در این جشن از آن استفاده می‌شود از گیاهانی مانند گیاه نیم، کومکوم، هالیدی و غیره تهیه شده‌اند. همچنین بعضی از این رنگ‌ها از گیاهانی که در فصل بهار شکوفه می‌دهند مانند گل‌های درخت شعله جنگل تهیه شده‌اند، از این رو هندی‌ها اعتقاد دارند، این پودرها به دلیل خاصیت درمانی و طبیعی بودن از بروز بیماری‌های شایع ناشی از تغییرات آب و هوا در فصل بهار مانند سرما خوردگی جلوگیری می‌نمایند و بعضاً این بیماری‌ها را درمان می‌کنند. رنگ، سر و صدا، رقص، آواز و پذیرایی هولی یک معنا را می‌رسانند: همراهی، اتحاد، برابری و شادی! در باور هندوها هیچ جشن دیگری را نمی‌توان یافت که درس دینی و مذهبی را همراه هماهنگی اجتماعی چنین ساده بیاموزد(جلالی نائینی، ۱۳۷۵: ۱۹۸).

به طور کلی در مورد شادی و جشن در آیین هندویسم می‌توان گفت: در آیین هندو روزهای مقدس بسیار زیاد است و به مناسبت هر روز جشن مخصوصی بر پا می‌شود. این جشن‌ها به منظور نزدیکی به معبود از طریق ستایش و شادی و امید است و سبب پاک شدن گناهان می‌شود. مراسم‌های مذهبی و جشن‌های ملی هندیان از سویی منعکس‌کننده افسانه‌ها، حماسه‌ها و داستان‌های قومی مردم هند و از سوی دیگر نشان‌دهنده اعتقادات و باورهای مذهبی این مردم است.

همانطور که گفته شد، مراسم آیینی، وسیله اجرایی آموزه‌ها و دستوره‌های دینی و مذهبی در هر جامعه‌ای است، و از آنجا که این دستورات، اغلب شامل تعالیم اخلاقی و تعدیل‌کننده افراط و تفریط‌های رفتاری برای اعضای یک جامعه است، می‌توان به روشنی به ارتباط مستقیم مراسم آیینی با ارزش‌های اخلاقی پی برد، به طوری که در اکثر موارد، نمونه‌های آرمانی و متعالی اخلاقی افراد یک جامعه، در حین برگزاری مراسم آیینی آن‌ها مشاهده می‌شود. احترام به کار و فرهنگ، یاری متقابل(تعاون)، وفای به عهد، نگه داشتن حرمت سالخوردگان، مراقبت از کودکان، عشق به دین و میهن، سرزنش بدی و شرارت، نکوهش بیدادگری و ستم، مردانگی، ثبات، صمیمیت، ایثار و... نمونه‌هایی از ارزش‌های اخلاقی هستند که از طریق مراسم آیینی منتقل می‌شوند. البته ناگفته نماند که اینگونه مراسم‌ها، همیشه و در همه ادیان و همه جوامع و همه زمان‌ها، باعث

اشاعه ارزش‌های اخلاقی در میان افراد جامعه نمی‌شوند، بلکه در مواردی هم ممکن است باعث شوند که یک سری رفتارهای غیر ارزشی در میان شرکت‌کنندگان رواج پیدا کند. برای مثال در جشن رنگ که هر ساله در هندوستان برگزار می‌شود و مردم به قصد افزایش شادی و تقویت روحیه گذشت و فروخوردن خشم، به سر و صورت و بدن یکدیگر رنگ می‌پاشند، اصل اخلاقی حرمت نهادن به حریم شخصی دیگران، نادیده گرفته می‌شود و بیش‌تر به یک رفتار غیر اخلاقی شباهت پیدا می‌کند (عابدی، ۱۳۸۵: ۲۶).

در آیین بودا فلسفه برپایی جشن اینگونه است که توجه به شادی در متن مقدسی که منسوب به بوداست چنین آمده است: «در حقیقت خوشبخت ماییم. هرچند چیزی را از آن خود نمی‌دانیم اما به این واسطه همانند خدایان تابناک خواهیم بود که از شادمانی تغذیه می‌کنیم» (دهمه پده، ۱۳۸۷: ۶۳).

آنچه در این میان قابل تأمل است اولاً تعریف شادی از نظر دالایی لاماست، دوم هدف شادی از نگاه وی است. وی در تعریف شادی می‌گوید: «از نظر من بالاترین شادی هنگامی است که انسان به مرحله آزادی و آزادگی برسد. در آن زمان هیچ رنج و عذابی وجود ندارد و آن شادی ابدی است. شادی واقعی بیش‌تر با قلب و فکر سر و کار دارد» (دالایی لاما، ۱۳۷۹: ۴۱).

نتیجه بحث

در دین مبین اسلام، اعیاد جایگاهی مهم دارند. به همین دلیل، می‌توان دست به مطالعات تطبیقی در این خصوص زد. فلسفه عید، نسبت نزدیک و تنگاتنگی با فلسفه دین برقرار می‌کند و به تعبیر دیگر، عید از جمله مناسکی است که می‌توان در چهره آن، مشخصه‌های دینی را دید.

هیچ سنت ملی، جشن، سرور و عیدی از نظر اسلام مردود نیست، مگر آنکه با آموزه‌های اعتقادی و دینی منافات داشته باشد و هیچ رفتاری نیز ممدوح نیست، مگر آنکه منطبق بر دین مبین اسلام باشد. البته «عید»‌های دینی و مذهبی مثل «عید فطر»، «عید قربان» یا «عید غدیر» یا سالروز میلاد پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) [که البته شخص آن‌ها سالروز میلاد خود را عید اعلام ننموده‌اند] برای همه مسلمانان و

شیعیان عید است و در نهایت آنکه امیرالمؤمنین (ع) فرمودند: عید آن روزی است که در آن گناهی مرتکب نگردید.»

تفاوت اساسی که در شادی و نشاط و برپایی جشن و برگزاری عید میان اسلام و سایر ادیان شرقی می‌توان به آن رسید این است که: نشاطی که اسلام بر آن تأکید و چارچوب آن را مشخص نموده است و به معنای دیگر استفاده از نشاط سالم، نه تنها باعث سلامت روان انسان‌ها می‌گردد بلکه باعث رشد فکری و معنوی آن‌ها و به تبع آن رشد اجتماعی و مادی می‌گردد.

مخالفت نکردن اسلام با آن دسته از آداب، سنن و فرهنگ‌های پسندیده پذیرفته شده در میان ملت‌ها و حساسیت نشان ندادن به آنچه بی‌زیان و ضرر است، مانند زبان، خط، گویش و نوع پوشش و یا تأیید و پذیرش آن‌ها به هیچ وجه به معنای تأثیرپذیری از فرهنگ‌ها و موضع انفعالی نیست، بلکه اینگونه موضع‌گیری‌های واقع‌بینانه مبتنی بر خرد و منطق و استوار بر سماحت و سهولت و دوری از تعصب‌های بی‌جا و بی‌مورد دلیل قوت و باعث سرعت و گسترش روزافزون اسلام بوده و اسلام را دینی جاودانه، جامع، جهانی، پرجاذبه و ماندنی ساخته و عالی‌ترین نوع تأثیرگذاری و فرهنگ‌سازی را در سطح جهانی داشته است. تنگ نظری، تعصبات خشک و بی‌مورد، منطقه‌ای و قومی فکر کردن سیاست بسته و نفی تعامل و ارتباط با ملت‌ها به دور از ساحت قدس اسلام است. در نتیجه این مقاله، احساس شادی با تمام آثار مثبت و مفیدش اگر در راستای تعالی انسان تحت کنترل در نیاید ممکن است منجر به پیامدهای شوم دنیوی و اخروی گردد. عید را از جمله عواملی که می‌تواند احساس نشاط را تقویت و یا ایجاد کند برشمردیم و می‌توانیم اینگونه نتیجه بگیریم که نوع نگرش و جهان بینی انسان‌ها به محیط و جهان پیرامون خویش تاثیر بسزایی در برخورداری از شادی و نشاطی پایدار دارد. انسانی که با عینک خدا و دین او جهان پیرامون را می‌نگرد همه چیز حتی غم‌ها و مشکلات را آسان و شادی آفرین می‌داند و این تفاوت اساسی دیدگاه اسلام نسبت به جشن و شادی و برگزاری اعیاد در مقایسه با سایر ادیان شرقی است.

کتابنامه

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

ابن بابویه، محمد بن علی. ۱۳۷۰ش، **امالی صدوق**، با مقدمه و ترجمه شیوا و ساده به قلم کمره‌ای، تهران: کتابچی.

ابن منظور، محمد بن مکرم. بی تا، **لسان العرب**، ج ۳، بیروت: دار صادر.

ابن بابویه، محمد بن علی. ۱۳۶۲ش، **الخصال**، قم: جامعه المدرسین فی الحوزة العلمية بقم.

انیس، ابراهیم. ۱۹۹۸م، **معجم الوسیط**، مصر: مجمع اللغة العربية.

آریا، غلامعلی. ۱۳۷۹ش، **آشنایی با تاریخ ادیان**، چاپ سوم، بی جا: انتشارات پایا.

بوش، ریچارد، و دیگران. ۱۳۸۶ش، **ادیان در جهان امروز (جهان مذهبی)**، ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

توفیقی، حسین. ۱۳۷۹ش، **آشنایی با ادیان بزرگ**، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.

جلالی نائینی، محمدرضا. ۱۳۷۵ش، **هند در یک نگاه**، تهران: مؤسسه نشر و پژوهش شیرازه.

جمشیدی بروجردی، محمدتقی. ۱۳۷۹ش، **ملی‌گرایی هندو**، تهران: وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات.

جوادی آملی، عبدالله. ۱۳۷۳ش، **شریعت در آینه معرفت**، چاپ دوم، قم: مرکز نشر رجاء.

حسینی شاهرودی، مرتضی. ۱۳۸۳ش، **تعریف و خاستگاه دین**، چاپ اول، مشهد: انتشارات آفتاب دانش.

دالایی لاما. ۱۳۷۹ش، **هنر شاد زیستن**، ترجمه شهناز انوشیروانی، تهران: محیط.

دهمه‌پده. ۱۳۸۷ش، **حکمت بودا**، ترجمه محمد جواد ادبی، تهران: نغمه نواندیش.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد. ۱۳۸۵ش، **المفردات فی غریب القرآن**، ارومیه: ظرافت.

ساداتیسا. ۱۳۸۲ش، **بودا و اندیشه او**، ترجمه محمدتقی بهرامی حسران، تهران: جامی.

شایگان، داریوش. ۱۳۷۵ش، **ادیان و مکتب‌های فلسفی هند**، چ چهارم، ج ۱، تهران: امیرکبیر.

صدوق، محمد بن علی بن بابویه. ۴۱۳ق، **من لا یحضره الفقیه**، چاپ سوم، بیروت: دار الأضواء.

طباطبایی، محمدحسین. ۱۳۸۳ش، **المیزان فی تفسیر القرآن**، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، تلخیص جواد رضوی، ج ۶، تهران: لوح محفوظ.

قمی، عباس. ۱۳۷۳ش، **سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار**، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

متقی، علی بن حسام الدین. ۱۳۸۳ش، **کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال**، بیروت: دار الکتب العلمیه.

مجلسی، محمدباقر. بی تا، **بحار الأنوار**، تهران: بی تا.

معلوف، لوییس. ۱۹۲۷م، **العلوم والأدب واللغة فی المنجد**، بیروت: بی تا.

میبدی، احمد بن محمد. ۱۳۷۶ش، **برگزیده و شرح کشف الأسرار و عدة الأبرار**، تهران: نشر پژوهش فرزاد روز.

نوری، میرزا حسین. بی تا، **مستدرک الوسائل**، بی تا: مؤسسه آل البيت لإحياء التراث.

ویتمن، سیمن. ۱۳۸۲ش، **آئین هندو**، ترجمه علی موحدیان عطار، قم: مرکز مطالعات ادیان و مذاهب.

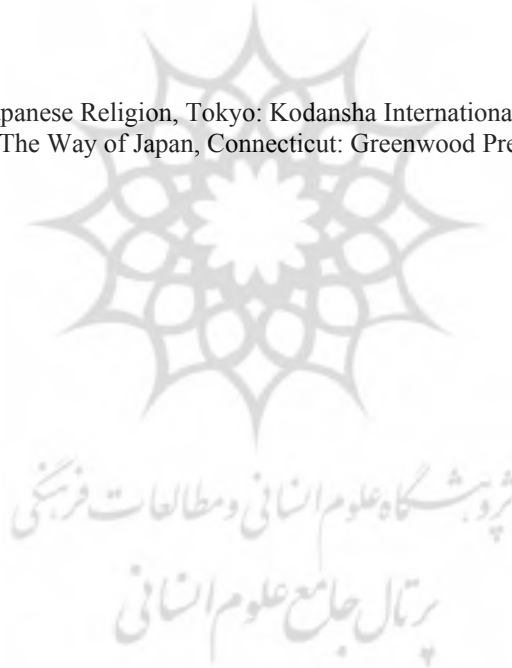
ویر، رابرت و دیگران. ۱۳۷۸ش، **جهان مذهبی**، ترجمه عبدالکریم گواهی، تهران: فرهنگ اسلامی.

هیوم، رابرت. ۱۳۶۹ش، **ادیان زنده جهان**، ترجمه دکتر عبد الرحیم گواهی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

کتاب انگلیسی

Hori Ichiro (ed.), *Japanese Religion*, Tokyo: Kodansha International LTD, 1974

Ross, F. H., *Shinto, The Way of Japan*, Connecticut: Greenwood Press, 1965

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی